

Kosztolányi és Szeged

Holnap lenne még csak nyolcvan éves a már egy híján 30 esztendeje halott ez a bohémkedő, kicsit frivol és kiábrándult, minden ízében polgári és entellektüel költő, a modern magyar líra virtuóz formaművésze, a sokoldalú író: Kosztolányi Dezső. Életművének letagadhatatlanul ott a helye a 20. századi magyar irodalom első vonalában, s noha irodalmunk értékrendje joggal helyezi őt Ady, József Attila, Juhász Gyula, Babits Mihály és Tóth Árpád mögé, költői nagysága, a magyar lírai nyelv és emberi mondanivaló terén alkotott teljesítménye, irodalmunknak a világirodalom nagy alkotásainak tolmácsolásával végzett gazdagítása olyan maradandó, hogy világnézetű közömbösségét, olykor amorális léhaságát is feledtetni tudja. Nagy művész volt, az emberi lélek, főként a modern művészsztihé mélyeinek csodás ismerője és kifejezője, s elsősorban korának világnézetű zűrzavara és az ebben való eligazodásról való kényelmes lemondás az oka, hogy a történelmi viharokban nem tudta megállni a helyét.

Ezúttal városunkkal való Rapcsolatára villantunk néhány fénycsóvát. Ez a kapcsolat ugyan elsősorban a szegedi költővel, Juhász Gyulával való barátságából adódik, de nem kizárólagosan. Nyolcadikos gimnazista szülővárosában, Szabadkán, az apja igazgatta iskolában, amikor játékos verselődve bajba sodorta. Kossuthról felel, így: „Kossuth Lajos élete meglehetősen monoton. Született Monokon.” A tiszteletlen feleletet megtoldotta egy önképzőkori ülésen azzal, hogy a verseit bíráló tanárnak visszakiáltotta: „A tanár úr ehhez nem ért...” Hiába igazgató az apja, példát kell mutatni, kizárják az iskolából. Előbb az egyik szegedi gimnáziumba íratják magántanulónak, utóbb visszakérül a szabadkaiba.

A Szeged és Vidéke munkatársa

Igy kezdődött tehát kapcsolata Szegeddel. A folytatás már sokkal szebb: az egyetemen ismerkedik meg Juhász Gyulával, s a szegedi költőtárs, aki már első éves korában a tekintélyes *Szeged és Vidéke* cikkírója, barátait segíti nyilvánosságba jutni. Babits szemérmes, gatlásos, habozik publikálni verseit, fordításait, de Kosztolányi vágyik a közönségsikerre. „Hazudnék — írja Juhásznak 1904. július 21-én — ha azt állítanám, hogy nem jól esett a versem megjelenése s főleg az ezáltal felkeltett ama remény, hogy rendes munkatársa lehetek egy előkelő vidéki lapnak. Elvégre is az embernek szüksége van egy kis szellemi mozgásra... Málkülönben ez a nekem most tett, kétségteletlenül igen jó szívessége, csak kis része annak, amivel Önnek tartozom...” Bécsből 1904. november 20-án meg így ír Babitsnak: „Harmadsorban szólítsa fel Juhászt, írjon már egyszer nekem is. A könyvet, de főleg a Szeged és Vidékét, melyben a dolgaik megjelentek, gyorsan küldje s ha módjában van, mint jó lelki Maecenás jelentesse meg a „Lator”-t, vagy az „Orültet” Szegeden...” Később Kosztolányi jár közben Juhásznál Zalai Béla barátja érdekében: hogy „vezesse őt is be a Szeged és Vidékébe...”

Kosztolányi első verse (*Lasciate ogni speranza*) 1904. július 17-én jelent meg a Szeged és Vidékében. Ettől kezdve elég gyakran látnak napvilágot írásai, nemcsak versei és műfordításai, de tanulmányai, elbeszélései, karcolatai is.

Látogatásai

Ekkoriban többször megfordult Szegeden. „A jövő héten feltétlenül átrándulok Szegedre: ihletet szerezni — több vezércikkhez” — írja 1905. július 19-én Juhásznak; ekkor már a szabadkai Bácskai Hírlapnak is rendszeresen frogatott. Augusztus 1-én látogatta meg Juhász Gyulát. A szegedi költő 3-án írja Babitsnak: „Kosztolányi üstökös gyanánt robbant be kisdéd hajlékomba tegnapelőtt.” 1906 júniusában is itt járt a szabadkai költőbarát. Juhász egy másik egyetemi társának, Gedő Simonnak levelében számolt be Kosztolányi látogatásáról. „Egész délután sétáltunk a Tisza partján, költők a füzesben!... Kegyelettel néztük meg városom nagy szülőiténék, Dugonicsnak szülőházát, ahol is a föllirat ragyog: Itt született, élt és halt meg — Dugonics András — Legfinomabb Kathreiner — malátakávé elsőrendű babbivonattal...” „Közben — az ő szemével — fölfedeztem városom igaz szépségeit: az újszegedi parkot, a Stefániát, a szegedi parasztlányokat, Maris utódait. Kerestük a szegedi intellektuelleket, de ezt még az ő szemével nem tudtuk fölfedezni. Csak egy ökröt láttunk a Dugonics szülőháza előtt...”

1906 nyarán gyökeres változás állott be a költői triumvirátus egymáshoz való viszonyában. Eddig Juhász volt köztük az első, az irodalmi vezér, aki bátorítja, sarkallja társait. Babits Kazinczyjának, Kosztolányi Mesterének szólítja leveleiben, s az utóbbi 1904 nyarán még mentegetőzik, hogy „alantibb ember létere” tanácsol

Mikor látom fakó egéd?
A holdat a fűzes megett?
Addig szívem be nem heged.
Szeged.

Esti Kornél írmei

neki valamit. Ám 1906 nyarán Kosztolányi a Budapesti Napló belső munkatársa lesz, Babitsot Szegedre nevezik ki tanárnak, Juhászt pedig — Máramaroszigetre. Kosztolányi lett egyszerűen a beérkezett, benfentes, híres újságíró, Babits a tekintélyes tanár, s Juhász az isten háta mögé, az irodalmi élet fórumaitól messzedobott száműzött. A nézeteik közötti repedéseket most az élet szakadékokká tágitja: különösen Juhász és Kosztolányi kapcsolata lazul meg, ritkulnak, majd szünetelnek leveleik.

Kosztolányi 1906. október 14-én, alighogy Babits elfoglalta szegedi állását, meglátogatta barátját. Levelezőlapján így jelzi érkezését: „A 2.52 órakerkező vonattal érkezem vasárnap Szegedre s félkilencig ottan alkalmatlankodom. Látogatásom célja az, hogy összes kéziratait lássam s olvassam. Készítse ki őket.”

A regruta

Egy év múlva, 1907 októberében ismét Szegedre kellett jönnie: katonai szolgálatra kell bevonulnia. Botrányokat csinál, nem akar beöltözni, nem vesz fegyvert a kezébe, nem akar sorbaállni. Idegbetegnek minősítik, így ússza meg a katonaszkodást. Ám az is jellemző, hogyan érte el, hogy alkalmatlannak jelentsék ki. Megjelent az ezredparancsnok lakásán vasárnap délelőtt, s beküldte neki a névjegyet:

KOSZTOLÁNYI DEZSŐ
a Budapesti Napló és a Szeged és Vidéke belső munkatársa

Az ezredes eleinte ki akarta dobni, de Kosztolányi föllépése lefegyverezte. A versei iránt érdeklődött, aztán fölülvizsgálata rendelte, s onnan alkalmatlanként hazaküldték. Míg a kórházban volt, Babitsnak írt, hogy látogassa meg őt a honvéd csapatkórház 38. szobájában, Szabadkára való hazatérése után pedig ezt írja barátjának: „A szegedi napok fáradalmát még mindig nem tudtam kiheverni.”

Költők Szabadkán

Juhász is többször járt ezekben az években Szabadkán, Kosztolányiékknál. Két szabadkai versében is idézi e látogatásokat:

Ó régi nyár, mikor a vén verandán
Két új poéta régi verseken
Elbűbélődött s a hold arca sandán
Két nyárfák közt bukkant ki az egen.
(Szabadka, 1920)

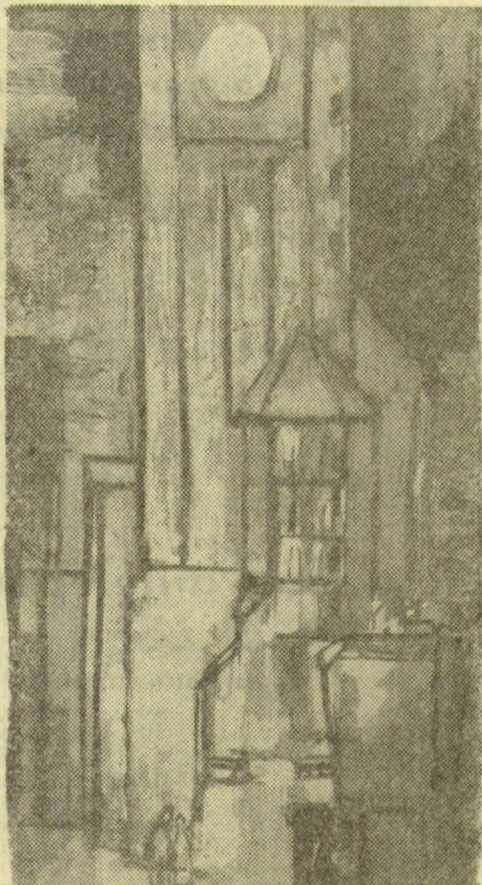
Szabadka, vig, dalos tanyám,
Gondolsz-e néha a szegény
Két kis gyermekre, aki felnőtt
És nézi, nézi még a felhőt,
Mely felőled jön és feléd megy.
A két költőre, aki téged
Örökre emleget, szeret
És rímbe róttá rég neved?

(Szabadkai emlék, 1923)

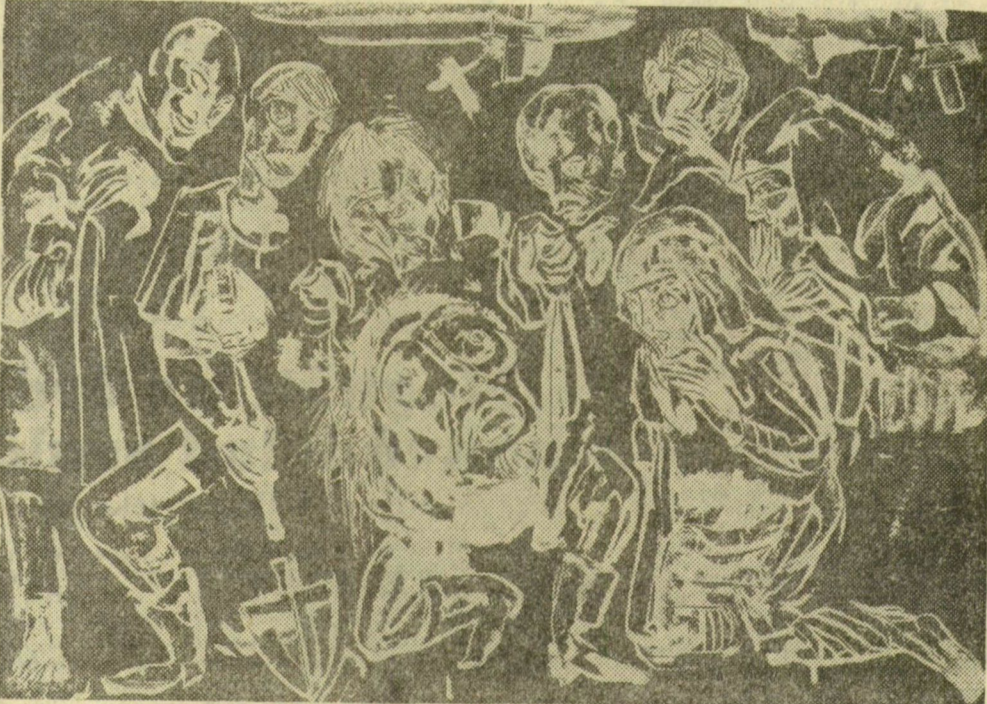
1912. augusztus 9-én Kosztolányi levelezőlapon hívja Juhászt hozzájuk. Másnap Juhász azt írja sógorának, König Péternek: „Holnap Kosztolányihoz megyek Szabadkára.” Valószínűleg el is ment, mert a Délmagyarország 1912. augusztus 15-i száma humorosan beszámol arról, hogy Juhász Palicson volt fürdeni, találkozott Kosztolányival és meghívta Szegedre. „Kedd reggelre volt kitűzve Kosztolányi megérkezése — írja ez a cikk. — Juhász Gyula korán kelt, szépen kikéfélt az esernyőjét és gyalogszerrel megindult a szeged-rókusi állomás felé.” Tudni való, hogy a költőtől elválaszthatatlan volt esernyője és iszonyodott a villamostól; erre céloz a tréfás cikk.) A szabadkai vonat befutott, de Kosztolányi nem. Juhász búsan visszaballagott a törzskávéházba, s a kérdezősködőknek szomorúan válaszolt: „Se Kosztolányi, se esernyő.” Az esernyőt ugyanis ott felejtette a rókusi állomáson. „Juhász — folytatja a cikk — esernyő és Kosztolányi nélkül baktatott haza, ahol már várta egy levelezőlap. Kosztolányi küldte és azt írta benne, hogy jajistenem, egészen megelégedtem, mikor jőjtek?”

Szomorú látogatáson

Kevésbé volt vidám hangulatú következő szegedi látogatása, 1914 tavaszán. Március 6-án Juhász Gyula öngyilkosságot kísérelt meg, s golyóval a mellében fektült a pesti Rókus-kórházban. Kosztolányi tüstént meglátogatta és harmadnap megjelent meleghangú, szép cikkében vallott kettejük barátságáról. Ebben írta többek között: „Ezen a vasárnapon — nem tudom, miért — felültem a szegedi gyorsvonatra, hogy meglátogassam, de későn érkeztem, akkor már nem volt ott, csak az aggódó édesanyját láttam, aki szegény, összetett kezekkel és égreemelt szemekkel sópáncodott. Az alföldi metropolisban minden reá emlékezett. Ő érezte meg az Alföld szívét. Nem patétikusan írt róla, hanem csöndesen, mély-mély melankóliával. Egy szegedi leány ment előttem var-

CS. PATAJ MIHÁLY: DÓM A DEMETER-TORONYNÁL

VINKLER LÁSZLÓ: DÓM A FEJÉT SZEG EDEN TEMETTÉK

kocsba font, leeresztett hajjal, parasztarcan tisztaság és nemesség, a lépéseiben kellemes ritmus. Később kimentem a partra. A Tisza tavaszi vize borzongott, a szél tépázta a fűzeseket, az ég esőrehajló és gyöngyházzsínben játszott, az egész dekoráció oly lágy volt, mintha puha írónnal rajzolták volna. Ezek Juhász Gyula színei.”

Kosztolányi már beérkezett költő és író ez időben, Babits a Nyugat híressége, egyedül Juhász Gyula maradt „a falusi költő”. Életének ez a tragikus kudarca sokban hozzájárult mélabójának elhatalmasodásához. Bár titkon fájt neki, soha nem érezte barátaival, hogy szenved sikereik s a maga elszigeteltsége, vidéki magánya miatt.

A Délmagyarország munkatársa

Ez időben (1910–1917) Kosztolányinak gyakran jelennek meg cikkei, versei a Délmagyarország hasábjain is. 1917. febr. 11-én Barta Lajos és Karinthy Frigyes társaságában irodalmi matinéen szerepelt itt a költő. Erről, s az akkor nagybeteleg Juhásznál tett megrendítő látogatásukról a kortárs, Vág Sándor a Tiszatájban, 1956-ban, szép cikkben számolt be. Innen visszatérve a fővárosba, Kosztolányi levét írt Pásztor Józsefhez, a Délmagyarország szerkesztőjéhez. Ebből kiderül, hogy a lap vasárnapi számaiban rendszeresen megjelenő Kosztolányi-cikkek nem alkalmi vendégszerelést jelentenek a Délmagyarországban, hanem az író: a Délmagyarország munkatársa ebben az időben!

Aztán jött a két forradalom. Eörsi Júlia írja könyvében, hogy 19-ben Kosztolányi figyelmeztette őt, menjen le Szegedre, mert „Juhász bolondokat csinál”. Kosztolányi számára ezt jelentette az, hogy a szegedi költő megtalálta helyét a munkásoktól oldalán a társadalmi haladásért, a szocializmusért vívott harcban. 1920-ban azonban mégis Kosztolányi az egyik ajánlója Juhásznak, s így kerül be a vidéki poéta a Petőfi-Társaságba. Ez akkoriban, amikor Szegeden üldözték, sőt bántalmazták, nyugdíjától megfosztották némi elégtételt nyújtott a mellőzött költőnek, így nem vehetjük túlságosan rossz néven tőle, ha nem utasította vissza a hivatalos irodalom reprezentatív testületének tagságát, s még akkor sem lépett ki,

A főiskola művésztanárainak kiállításáról

A Szegedi Tanárképző Főiskolán az elmúlt héten rendezett nemzetközi tudományos ülésszak alkalmából nyílt meg tegnap délbén a Móra Ferenc Múzeum Horváth Mihály utcai képtárában a főiskola művésztanárainak kiállítása. A szép számban megjelent érdeklődőket dr. Csukás István, a főiskola igazgatója köszöntötte, majd dr. Solymár István műtörténész, a Magyar Nemzeti Galéria igazgatóhelyettese nyitotta meg a kiállítást.

A művek hat tanár — Budai Lajos, Fischer Ernő, Cs. Pataj Mihály, Szabó Miklós, Szatmáry Gyöngyi és Vinkler László — alkotásai. A művészek közel nyolcvan alkotást mutatnak be; egyenként mintegy 10–15 nagyobb méretű, jelentős kompozíciót.

Az egész vállalkozás szemléletesen mutatja és bizonyítja, hogy a főiskolán a tanárképzés szorosan és eredményesen fonódik össze. A művészi alkotás esztétikuma, tartalma és módszere az alapja mind a rajztanításnak, mind a művészi munkának.

A tárlat azért is nagyszabású vállalkozás, mert a főiskola tanárai ilyen reprezentatív módon eddig még egyszer sem léptek a nyilvánosság elé.

Képeink a tárlat anyagából készültek.

amikor erre ugyancsak Kosztolányi kérte, kevéssel utóbb, miután Kosztolányi személyes — nem politikai — okokból hátat fordított Pekár Gyuláéknak. Szegény Juhász ezúttal nem lehetett szolidáris Kosztolányival, hiszen míg a szeszélyes pesti költőnek ez csak fricskája volt a Petőfi-Társaság felé, Juhásznak a tagság azt a csekélyke társadalmi megbecsülést, sőt egzisztenciális alapot jelentette, amit addigi életművével is nagynehezen nyert el.

A Juhász-jubileumon

Kosztolányi se vehette zokon Juhász hallgatását, mert három év múlva, 1923 pünkösdjén, amikor a szegedi költő 25 éves költői jubileumát ünnepelte, Babits Mihállyal és több más neves pesti tollforgatóval együtt ő is itt volt Szegeden, szépen köszöntötte barátját a tiszteletére rendezett ünnepi matinéen. Hírlapi beszámoló, együttes fényképek, levelek őrzik e — valószínűleg utolsó — szegedi látogatásának emlékét. Ekkor jártak együtt Tápién is.

Érdekes epizód még Kosztolányi és Szeged kapcsolatában, amiről özvegye ír könyvében. „Karinthyval volt egy közösen kiszínezett, elképzelt mulattató jelenetük, közös utazásaikkal kapcsolatban, „Szegedi vérmatiné” címen. Azt játszották, hogy a szegedi vérmatinéen kettőjüket fölkoncolja a közönség, Kosztolányit a sokszor ismételt versek, Karinthyt pedig a még többször ismételt humoros jelenetek miatt.” Nem tudjuk ma már, mi adott okot, hogy éppen „szegedinek” nevezzék ezt a játékos tréfát, valóban valami megtörtént szegedi esetre utaltak-e vele, s vajon az 1917-es matinére-e vagy esetleg egy másik alkalommal megtörtént?

Kosztolányi felével előbb, majdnem három évvel fiatalabb korban halt meg, mint Juhász Gyula. Nem maga kereste a halált, ő nagyon szeretett volna még élni! Életművét megszürtte az idő, de bizonyos, hogy a szép szót, a nyelv zenéjét és a szellemes, okos gondolatot kedvelők ma is sok örömet találnak verseiben, műfordításaiban, novelláiban, regényeiben, tárcáiban, riportjában, tanulmányiban. Még bohémégében könnyelműségében is van valami rokonszenves és emberi, mert őszintén és nagy művészettel vall erről is. Nem véletlen, hogy a vele először ugyan csak a szegedi Juhász-jubileumon találkozó József Attila is annyira szerette.